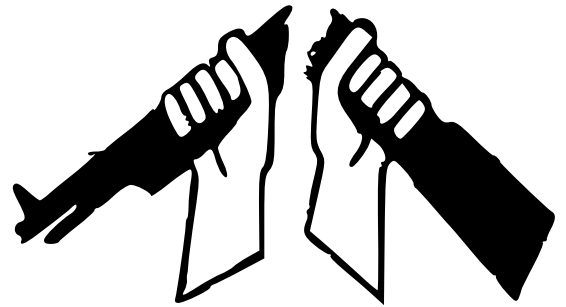

ВІЛЬНІ ЦИВІЛЬНІ

школа

пацифізму

Навчальний посібник

1. Природа пацифізму
2. Право на мир
3. Право на сумлінну відмову
4. Ненасильницький захист миру
5. Організація мирного майбутнього

Київ, 2024

1. Природа пацифізму

Мир – це динаміка життя, вільного від насильства. У давнину миром називали спокій, тишу, згоду, а також угоди.

Пацифізмом у широкому розумінні є мирний спосіб життя. Також пацифізмом називають прагнення вирішувати суперечки без застосування насильства (завдання шкоди у будь-який спосіб – примусу проти волі людини, обмеження чи позбавлення свободи, обману, образи, болю, страждань, руйнувань, смерті, тощо). У найвужчому розумінні пацифізм є переконанням у неприйнятності війни (масового вбивства).

Кожна особа має потяг до пацифізму, бо прагнення миру властиве людській природі: як правило, люди не хочуть зазнати шкоди та турбуються про те, щоб не завдавати шкоди іншим. Саме тому більшість людей у більшості місць більшу частину часу живуть мирно. Однак у природі зовнішній та внутрішній можуть мирно співіснувати протилежності, які бувають шкідливими для людей, на зразок спеки і холоду, пристрастей та байдужості. Різні прагнення людей можуть спричиняти незгоду і різна поведінка може спричиняти зіткнення – конфлікти. Якщо вчасно не примиритися заради спільного блага та взаємної користі, відбувається ескалація конфліктів, через ворожнечу люди шкодять іншим і собі.

Знання про те, як жити мирно у світі протилежностей, розвивалися протягом всієї людської історії, і це було схоже на те, як дитина вчиться, коли дорослішає, або як будь-яка людина вивчає щось нове: спочатку вірить чи здогадується інтуїтивно, потім спостерігає, пробує, розпитує і обговорює, потім – з літератури і на практиці, від досвідчених людей та на власному досвіді дізнається точно. Спільна діяльність людей, які піднімаються тими самими трьома сходинками пізнання, називається релігією, філософією та наукою.

Віра у золоте правило моралі, ненасильство як принцип (поводься з іншими так, як хочеш, щоб найкраще поводитися з тобою) зустрічається в усних переказах всіх народів і відображене у вченнях усіх релігій, включаючи найбільш поширені: християнство усіх конфесій, іслам усіх напрямків, індуїзм, буддизм, даосизм, юдаїзм і народні релігії.

Прикладами бачення і осмислення етичних передумов миру в суспільному житті є філософія Григорія Сковороди (люди мають слідувати своєму серцю і робити те, на що здатні), Іммануїла Канта (вічний мир як єдність людських волевиявлень, підпорядкованих розуму), Джеремі Бентама (спільним благом є те, що приносить найбільше благо найбільшій кількості людей), Конфуція (порядок і злагода).

Практичні, наукові знання про організацію мирного життя та ненасильницьке вирішення конфліктів розвивалися одночасно із становленням суспільних інститутів, таких, як поклоніння, навчання, управління. Кожна наука робить свій внесок у побудову миру: економіка допомагає задовольнити потреби людей, соціологія – знайти згоду серед більшості людей, право – визначити правила спільного життя різних людей та способи відновлення миру, коли правила порушені.

Мирні рухи всіх часів всюди в світі просували ці знання для зменшення проявів насильства в суспільному житті та побудови світу без воєн. Мирні конгреси 19-20 ст. вимагали вирішення міжнародних спорів в суді, а не на війні, і для цього було створено арбітражний суд у Палаці Миру в Гаазі, а у 20 ст., відповідно до ідей про світовий уряд та заборону війни, було створено Лігу Націй та Організацію Об'єднаних Націй. Масова непокора цивільних, віруючих людей призову до армій, успішний мирний спротив агресіям і тираніям руху Махатми Ганді проти окупації Індії та інші зрушення дають надію на те, що усі люди відмовляться вбивати і не буде воєн.

2. Право на мир

Право – це система знань і практик із перетворення дійсності з такої, якою вона є, у таку, якою вона має бути по справедливості, тобто, для забезпечення загального блага та задоволення усіх розумних індивідуальних потреб.

Мир є потребою кожної людини та всякої здорової людської спільноти. Щоб задовольнити цю потребу на практиці, потрібно визнати особисте і спільне (індивідуальне і колективне) право людини на мир, добровільно реалізувати це право і забезпечувати обов'язковість його дотримання.

І реалізація прав (справедливих вимог), і застосування права через виконання обов'язків (приписів права) потребує організованої діяльності: об'єднання дій та ресурсів для досягнення мети. Держава – одна з найдавніших організацій, які створюються для досягнення миру: людей кожної країни представляє уряд, якому народ довіряє владу, управління. Філософ Гоббс зауважив: люди погоджуються на обмеження своїх природних свобод (здатностей робити, що забажаєш) владними веліннями, щоб ніхто не зловживав свободами на шкоду іншим, щоб право припинило «війну всіх проти всіх».

Хоча держави протягом людської історії зробили багато для зменшення тягара насильства в житті людей, постала нова проблема: урядовці зловживають державною владою, в управлінні застосовується надмірне насильство, а змагання за владу призводять до воєн, порівняно з якими кровна помста, ліквідована державою, – та сама додержавна «війна всіх проти всіх», – може здатися дитячими іграми. Причина цієї проблеми в тому, що державу породжує змагання між насильницькими силами; логіка змагання обмежує рівень насильства, але не вимагає ненасильницького урядування. Це потребує зусиль недержавних організацій, мирних рухів.

Завдяки мирним рухам створено систему міжнародних організацій, які залучають держави і народи світу до мирного вирішення суперечок, засуджують і зупиняють війни та супутні жорстокості. Основою цієї системи є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Статут ООН проголошує єдність людей світу в рішучості покласти край війнам та підтверджує переконання у основоположності прав людини, гідності та цінності людської особи. Загальна декларація прав людини вказує, що права людини є основою свободи, справедливості та загального миру; всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства. На розвиток цих принципів Генеральна асамблея ООН прийняла декларації про культуру миру і право на мир.

ООН та інші організації, діяльність яких заснована на принципах ООН, – включаючи мирні держави та міжнародні організації, такі як Рада Європи і подібні спілки Африки, Америк, Азії – це система, зародок єдиного світового уряду.

Життя всіх людей на одній планеті Земля, спільні потреби та права, спільні мови (не тільки поширені мови міжнародного спілкування, але й математика, музика та інше), спільний Інтернет та інші інформаційні простори, спільні ринки, спільні проблеми (конфлікти, клімат, бідність, неграмотність) і спільні цілі (мир, свобода, благополуччя) є передумовами єдності всіх людей та спільного урядування. Однак насадити єдине урядування силою неможливо – всі імперії, які намагалися зробити це, потерпіли крах. Потрібен постійний всюдисущий чесний діалог – іншими словами, інклюзивна демократія, – щоб діяв світовий суспільний договір про мир на Землі, про ненасильницьке урядування.

Ми маємо старанно зміцнювати словом і ділом державні та недержавні способи мирного урядування та управління.

3. Право на сумлінну відмову

Насильство є поширеним у сучасному житті, оскільки люди звикли досягати своїх цілей шляхом насильства. При цьому застосування насильства виправдовується претензією на відповідність золотому правилу моралі: мовляв, я чиню з іншими так, як вони чинять зі мною. Однак це виправдання є нечесним, оскільки «відповідати так само» не означає бажати того самого. Ніхто не хоче бути жертвою насильства, а отже, мораль вимагає: ніхто не має робити жертвами інших.

Мораль ненасильства вкорінена у свідомості людей, у здоровому глузді, у голосі совісті в кожній голові та діалогах між людьми. Треба чути і посилювати цей голос, слідувати йому, коли сумління повстає проти усіх проявів насильства.

Всяка організація людського життя, колективна та індивідуальна, передбачає здійснення влади над собою. Кожна людина в міру своєї розумності, гідності та умінь управляє власними думками, словами та вчинками. При правильній організації людського життя влада укріплює мир, виконує вимоги права і робить їх обов'язковими у сфері свого управління. Совість спонукає владу діяти по праву.

Безсовісна влада часто вдається до насильства, поки має ілюзії щодо ефективності насильства. Коли люди вдаються до насильства у відповідь, влада домагається свого силою без співчуття та укріплюється у ілюзіях. Однак мирна непокора насильству руйнує ілюзії ефективності жорстокої влади.

Так само, як у свідомості особи совість зупиняє злу волю і вимагає добровільного підпорядкування розуму усіх волевиявлень, – у суспільному житті, політиці та економіці принципове дотримання людьми непереборних велінь власної совісті зупиняє зловживання владою та забезпечує підпорядкування влади спільному розуму: вимогам права.

Таким чином, для забезпечення загального права на мир необхідно реалізувати індивідуальне право на сумлінну відмову від вчинення чи підтримки насильства, в т.ч. в армії.

Людське життя є засадничою цінністю, яка потребує захисту для реалізації усіх прав людини. Більшість віруючих вважають життя священним, і етика гуманізму вимагає такої ж високої поваги до цінності життя навіть від невіруючих. Тому сумлінна відмова вбивати є загальновизнаним правом.

Відповідно до міжнародних стандартів прав людини, право на сумлінну відмову від військової служби є частиною права на свободу совісті, яке передбачене статтею 18 Загальної декларації прав людини. Цього права стосується і твердження преамбули декларації: необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися, як до останнього засобу, до повстання проти тиранії і гноблення. Якщо людей, проти їх совісті, примушують вбивати – люди мають право на ненасильницьке повстання, мирну непокору.

Однак в державах, які зобов'язалися дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, замість «повстань» достатньо вимагати від держави дотримання їх зобов'язань, користуючись національними та міжнародними засобами юридичного захисту. Наприклад, 173 з 193-х держав-членів ООН ратифікували Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права, стаття 18 якого захищає право на свободу совісті, а отже, і на сумлінну відмову від військової служби, оскільки, як зазначив у Загальному коментарі № 22 Комітет з прав людини ООН, обов'язок застосовувати смертельну силу може серйозно конфліктувати зі свободою совісті. При цьому, за ст. 4 Пакту, під час війни чи іншого небезпечного для нації становища держава не має права відступити від права на свободу совісті, натомість має його гарантувати.

4. Ненасильницький захист миру

Надія на світ без насильства зберігається і здійснюється завдяки тому, що ми вміємо та вчимося творчо захищатися від насильства ненасильницькими методами: продовжуємо мирне життя, працюємо та допомагаємо іншим, уникаємо шкоди без завдання шкоди, підтримуємо мирний діалог, сумлінно відмовляємося чинити насильство і погоджуватись з ним, кажемо правду, щоб захиститися від брехні та знайти спільну мову з мирними людьми і присоромити гнобителів. Мирна непокора спиняє насильство, робить його безглуздом.

Щоб захистити мирне життя людей від насильства, потрібна не тільки сумлінна відмова чинити насильство, але й сумлінні ненасильницькі дії для припинення насильства. Адже бездіяльність перед обличчям насильства рівносильна згоді – у випадках, коли його можна було б мирно зупинити. Ті, хто прагне зупинити насильство розумним способом, але через незнання, попри добрі наміри, допускає шкоду (хоч варто було б думати і знати, як не нашкодити) – чинять все ж краще, ніж ті, хто діями чи бездіяльністю потурає насиллю.

Всі люди мають обов'язок захищати мир для реалізації загального права на мир. Не можна ухилятися від виконання цього обов'язку. Слід захищати мир добровільно, самостійно та спільно з іншими, слідувати компетентним порадам і вказівкам, дбаючи про те, щоб влада чесно прагнула миру і скеровувала людей до миру в рамках здорового глузду. Якщо людина знає кращі ненасильницькі способи спротиву агресії і беззбройного захисту цивільних, незалежно від характеру цього знання – релігійного, філософського чи наукового, – і якщо людина чесно діє відповідно до своїх знань, ця людина має право на сумлінну відмову від владного примусу чинити насильство, яке влада має поважати, або ж зустріне спротив.

Успішний ненасильницький спротив війні і милітаризму (тобто, ідеології панування військового командування над цивільними, перетворення народу на армію з авторитарною дисципліною замість демократії, зневаги до миролюбства, прагнення перемагати, знищуючи ворогів, що породжує війни) потребує підготовки та підтримки широкого кола людей, навчання основам культури миру і ненасильницьким діям у системній мирній освіті та на практиці. Необхідно вивчати численні історичні приклади успішного мирного спротиву та беззбройного самозахисту і розробляти нові.

Необхідний розвиток мирних медіа та комунікацій, щоб та мова і повідомлення, якими описуються поточні події, не ігнорували, а виявляли існуючі мирні простори і можливості досягнення кращого та ширшого миру, несли мирні ідеї.

До інструментарію ненасильницьких дій відноситься захист прав людини у всіх його формах – підвищення обізнаності про права людини, консультації і правова допомога у конкретних справах, підготовка та поширення звітів про порушення прав людини і рекомендацій щодо необхідних дій для відновлення порушених прав та недопущення правопорушень у майбутньому.

Ненасильницькі дії, спрямовані на ефективний захист від жорстоких проявів злочинності, тиранії та агресії, мають плануватися таким чином, щоб уникнути завдання шкоди людям, заохочувати мирну і зупиняти шкідливу поведінку. Той, хто завдає шкоду, зневажає своїх жертв. Але у світі все взаємно пов'язане і неможливо завдавати шкоду іншим, не завдаючи шкоду собі. Нерідко це виражається у помсті, яка заганає світ у порочне коло насильства. Ненасильницькі дії відповідають добром на зло, замість помсти звертаються до совісті, розуму, почуття гумору, спільних потреб, співчуття, згортають насильство стійкістю, протестами і непокорюю.

5. Організація мирного майбутнього

Основні знання про пацифізм, здобуті на уроках нашої школи, допомагають зрозуміти, що пацифісти працюють заради організації мирного майбутнього: ненасильницького управління всіх людей спільною планетою Земля, повного захисту прав людини на мир і сумлінну відмову, створення світу, в якому люди вміють мирно захищатися від насильства та відмовляються вбивати і через це війни відсутні як явище.

Наша мирна праця відбувається у несприятливому середовищі, в якому більшість людей сподіваються на дива від застосування насильства. Однак злочини продовжуються попри покарання, революції не приносять справедливості, а війни – миру. Наївно готуватися до війни, щоб досягти миру; для цього треба готуватися до миру, і перш за все чесно сказати людям, що сліпа віра у криваві «дива» є шкідливою.

Об'єднуючи зусилля та ресурси заради організації миру в усьому світі, ми створюємо власну екосистему мирних суспільних рухів, які прагнуть цієї цілі та прямують до неї.

Антивоєнний Інтернаціонал (War Resisters' International) більше століття об'єднує сумлінних відмовників, що згодні із Декларацією: «Війна – це злочин проти людяності, тому я рішуче відмовляюся підтримувати будь-які види війни і старатимусь усунути всі причини війни». Організацію було створено віруючими, але прагнення миру з нерелігійних мотивів також віталось. Її секції діють по всьому світу, і її символ, поламана рушниця (Broken Rifle), знають повсюди. У продовження зусиль багатьох поколінь релігійних діячів із захисту права на сумлінну відмову від військової служби у багатьох країнах і на міжнародному рівні це право також було поширено на світських пацифістів. Поряд із офіційними звітами Управління Верховного комісара ООН з прав

людини щодо дотримання права на сумлінну відмову від військової служби у світі, багата база даних Антивоєнного Інтернаціоналу – цінне джерело правозахисної інформації. Ще більш детальні звіти про ситуацію з правом на сумлінну відмову в Європі щорічно випускає Європейське бюро сумлінної відмови. Український Рух Пацифістів, створений у 2019 році для реалізації права на мир, ненасильницького захисту від агресії і примусу воювати, громадського контролю і скорочення сектору безпеки і оборони, бере участь у обох цих організаціях – але і до цього активні українці готувалися до мирного спротиву авторитарним режимам Кучми і Януковича, вивчаючи посібники з ненасильницьких дій Антивоєнного Інтернаціоналу.

Не всі мирні рухи зосереджують зусилля на захисті миру без зброї та відмові вбивати. Міжнародне бюро миру з 19 століття просуває мирні відносини між державами і за це отримало Нобелівську премію миру у 1910 році. Загроза ядерної війни, що може знищити все життя на планеті, призвела до поширення з 20 століття масових рухів за ядерне роззброєння (Nuclear Disarmament) і навіть заборону ядерної зброї; виник новий символ мирного руху, пацифік, у якому закодовано антиядерну аббревіатуру ND. Традиційний символ миру в різних культурах, білий голуб, теж широко відомий.

Нова мережа Світ ВИЩЕ війни (World BEYOND War) поєднує активну міжнародну адвокацію миру із проведенням численних курсів мирної освіти. В ній, як і у Міжнародному бюро миру, також беруть участь українські пацифісти.

Всі знання та навички цивільного життя можуть бути корисні для мирних рухів. Нам особливо потрібні медійники для збирання та поширення мирної інформації, юристи для захисту прав людини, організатори, фінансисти, айтішники. Попереду багато творчої, колективної роботи заради миру.

Питання для самоконтролю

Цей навчальний посібник допомагає дізнатися основи мирного способу життя. Щоб перевірити свої знання, спробуйте відповісти на питання:

- Яким є мир на практиці і яким він має бути відповідно до моїх уявлень?
- Що я можу зробити для організації мирного майбутнього?
- Яким чином пацифістські переконання проявляються у моєму житті?
- Який мій внесок у ненасильницький захист миру, зокрема, від російської агресії?

Рекомендовані джерела для вивчення

Матеріали Українського Руху Пацифістів:

- Мирний порядок денний для України та світу
- Участь беззбройних сил пацифістів у реалізації Української формули миру
- Декларація про принципи мирного спілкування
- Заява про сумлінну відмову від військової служби та про ненасильницький спротив російській агресії
- Мирна історія України

Інші матеріали:

- Статут Організації Об'єднаних Націй
- Загальна декларація прав людини
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
- Підручник з ненасильницького спротиву
- Джин Шарп, «Від диктатури до демократії»
- Григорій Сковорода, «Буквар миру»

pacifism.org.ua | civilni.media

